

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*Методичні рекомендації
для студентів соціально-гуманітарного факультету*

Суми
СумДПУ ім. А.С.Макаренка
2006

УДК

ББК

Б

Рекомендовано до друку рішенням редакційно-видавничої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Укладач: старший викладач кафедри філософії і соціології **Бут Л.О.**

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент **Барвінський А.О.;**

кандидат філософських наук, доцент **Кочубей Н.В.**

Б **Методологія і методика соціологічних досліджень.** Методичні
рекомнедації для студентів соціально-гуманітарного факультету / Укл.
Л.О. Бут. – Суми: СумДПУ, 2006. – 68 с.

Посібник призначений для того, щоб надати студентам методичні поради щодо підготовки і проведення конкретного соціологічного дослідження, прищепити їм навички збирання, обробки, інтерпретації та представлення емпіричних даних. Посібник сприятиме формуванню у студентської молоді уявлення про методологію і методи соціологічних досліджень, зробить їх кваліфікованими «споживачами» сучасної соціологічної інформації.

Призначений для студентів соціально-гуманітарного факультету, а також широкого кола спеціалістів, які цікавляться питаннями проведення соціологічних досліджень.

УДК

ББК

ВСТУП

Даний спецкурс представляє собою викладання теоретико-методологічних засад емпіричного соціологічного дослідження, опис і обґрунтування основних методів збору соціологічної інформації, особливостей інструментарію, логіки і послідовності дослідницьких операцій у побудові програми дослідження, концептуалізації і створення моделі вимірювання. В межах спецкурсу розглянуті основні прийоми вимірювання і специфіка застосування алгоритмів аналізу даних у соціології.

Спецкурс «Методологія і методика соціологічних досліджень» є прикладним, супроводжує курс «Загальна (теоретична) соціологія» і має на меті засвоєння теоретико-практичних засад конкретного соціологічного дослідження і набуття досвіду щодо організації та проведення соціологічного дослідження, вміння правильно ставити завдання, аналізувати, тлумачити та використовувати отримані результати.

Оволодіння даним спецкурсом передбачає:

1. Прослухування навчальних лекцій студентами.
2. Самостійне вивчення основної і додаткової літератури.
3. Активну участь у семінарах для більш глибокого засвоєння матеріалу.
4. Виконання завдань і вправ за основними темами курсу.
5. Написання індивідуального проекту (програми соціологічного дослідження за обраною темою).

Знання студентів оцінюються за 100 – бальною системою:

100 – 91 бал – оцінка «відмінно»,

90 – 71 – «добре»,

70 – 51 – «задовільно»,

менше 50 балів – «незадовільно».

Оцінка складається з двох внутрішньосеместрових атестацій (кожна максимально по 25 балів), загальної оцінки роботи на семінарах протягом семестру (25 балів) і заліку (25 балів).

Посібник складається з двох частин. Перша включає в себе програму спецкурсу «Методологія і методика соціологічних досліджень» з детальним планом лекцій та списком підбраної до кожної теми літератури. Друга частина – практикум. Запропонований практикум являє собою систему форм і методів організації навчальної роботи студентів (тестові завдання, алгоритми самопідготовки, контрольні завдання, вправи, практичні завдання), містить перелік основних понять, логічні схеми, словник. У додатку подано зразок польового соціологічного інструментарію.

Міністерство науки і освіти України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка
Кафедра філософії і соціології

Навчальна програма

«Методологія і методика соціологічних досліджень»

Автор: ст. викладач Бут Л.О.

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Спецкурс „Методологія і методика соціологічних досліджень" ставить своєю метою засвоєння студентами теоретико-практичних засад конкретного соціологічного дослідження, набуття досвіду щодо організації та проведення соціологічного дослідження, аналізу та узагальнення його результатів.

Студенти повинні знати:

- етапи конструювання теоретичної моделі предмету соціологічного дослідження;
- види і типи соціологічних досліджень;
- специфіку якісних та кількісних методів отримання емпіричних даних;
- показники якості вимірювального інструменту;
- правила оформлення анкет;
- принципи, типи та процедури вибіркового процесу;
- методи статистичного аналізу;
- вимоги до оформлення соціологічних таблиць.

Студенти повинні вміти:

- складати проект і програму соціологічного дослідження;
- збирати соціологічну інформацію;
- правильно ставити завдання, аналізувати, тлумачити та використовувати соціологічні дані;
- коректно і доречно використовувати у практичній роботі якісні методи соціологічного дослідження;
- виявляти помилки та смислові відхилення при переходах між етапами дослідження та тлумаченні отриманих результатів;
- будувати різні моделі вибіркової сукупності;
- конструювати одно – і двовимірні таблиці;
- складати звіт за результатами соціологічного дослідження.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема	Кількість годин			
	Лекції	Семінарські та практичні	Самостійна робота	Індивідуальні дослідження (проекти)
Змістовний модуль 1. Методологія соціологічних досліджень				
1. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання	2	2	1	
2. Програма соціологічного дослідження		2	4	4
3. Концептуалізація і створення моделі вимірювання	2	2	4	
4. Запитання як інструмент отримання емпіричних даних	2	2	3	
Модульний контроль: - тестові завдання; - практичні завдання.				
Змістовний модуль 2. Методика соціологічних досліджень				
5. Опитувальні методи у соціології		2	2	
6. Якісні методи у соціології та основні сфери їх застосування	2	2	2	
7. Методи аналізу та представлення результатів соціологічного дослідження	2	2	2	4
8. Соціологічні дослідження в житті сучасного українського соціуму		2	2	
Модульний контроль: – захист індивідуального проекту з підготовки і проведення соціологічного дослідження за самостійно обраною темою				
Усього:	10	16	20	8

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ СПЕЦКУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання. Емпіричні та прикладні дослідження: сутність, специфіка, місце в структурі соціологічного знання. Види емпіричних соціологічних досліджень.

Предмет і завдання спецкурсу «Методологія і методика соціологічних досліджень». Поняття «методологія». Логіко-гносеологічна функція теорії. Загальнонаукові методологічні принципи. Методологія соціологічного дослідження.

Поняття методу в соціології. Різноманітність методів у соціологічному дослідженні. Класифікація методів. Залежність вибору методу від характеру об'єкта і завдань дослідження.

Сутність та роль методики у проведенні соціологічного дослідження. Техніки і їх значення для організації та проведення дослідження. Інструментарій дослідження і принципи його проектування та конструювання.

Поняття процедури в соціології. Типи процедур. Загальна процедура та її етапи. Сутність і види теоретико-аналітичних та емпіричних процедур.

Співвідношення і роль методу, методики, техніки і процедури в соціологічному дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 355 – 364.
2. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К.Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С. 12 – 23.
3. Ньюман Л. Значение методологии: три основных подхода // Социс. – 1998. – №3. – С. 122 – 134.
4. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К., 1996. – С. 14 – 23.

5. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 34 – 37.
6. Социология: Словарь-справочник. – Т.4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы «Методология», «Метод», «Методика», «Техника», «Процедура».

Додаткова

1. Медведев В.А. Проблема понятийных оснований социологических исследований // Социс. – №6. – 2004. – С. 143 – 146.
2. Сычева В.С. Метод вторичного анализа // Социологические исследования. – 1995. – №11 – С.128 – 131.

ТЕМА 2. ПРОГРАМА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Призначення і функції програми соціологічного дослідження. Можливі наслідки «безпрограмних» досліджень. Теоретико-методологічний розділ програми: структурні елементи і взаємозв'язок. Основні процедури методичного розділу програми. Стратегічний і робочий план дослідження. Загальні нормативні вимоги до соціологічних програм.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 355 –374.
2. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К.Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С. 23 – 45.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004. – С. 412 – 424.
4. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 23 – 31.
5. Піча В.П. Соціологія: загальний курс: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України. – К.: «Каравелла», 2000. – 186 – 234.

6. Попова І.М. Соціологія. Пропедевтичний курс: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Тандем, 1996. – С. 152 – 161.
7. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 111 – 142.
8. Социология: Словарь-справочник. – Т. 4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы «Методология», «Метод», «Методика», «Техника», «Процедура».
9. Соціологія: Підручник / За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2004. – С. 244 – 257.
10. Соціологія: Підручник для студ. вузів / За ред. В.Г. Городяненка – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – С.464 – 486.

Додаткова

1. Щепанський Я. Елементарные понятия в социологии. – М.: Прогресс, 1969.

ТЕМА 3. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ВИМІРЮВАННЯ

Концептуалізація об'єкта і предмета дослідження. Операціоналізація концептуальних понять. Операціональні поняття як змінні. Причинно-наслідкові зв'язки і побудова пояснювальної моделі в соціологічному дослідженні. Емпірична інтерпретація змінних і побудова показників. Вимірювальна інтерпретація показників і пошуки індикаторів.

Побудова шкал. Типи і види соціологічних шкал. Процеси конструювання шкал. Точність вимірювання, надійність, валідність.

Відбір одиниць аналізу. Вибіркове дослідження. Способи побудови вибірки. Фактори, що впливають на розмір вибірки.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

2. Брейс А. Анкетирование: Разработка опросных листов, их роль и значение при проведении рыночных исследований. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Бук, 2005. – С. 87 – 124.

3. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 166 – 198.
4. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К.Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С.45 – 66.
5. Опитування громадської думки / За ред. Н.В.Паніної. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – С. 18 – 27.
6. Паніна Н.В. Вимірювання в соціології та принципи застосування тестів у масових опитуваннях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – №1 – 2. – 1998. – С.53 – 68.
7. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К., 1996. – С. 31 – 40.
8. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. – К.: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. – С. 177 – 186.
9. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 142 – 150, 118 – 131, 200 – 238.
10. Социология: Словарь – справочник. – Т.4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы «Методология», «Метод», «Методика», «Техника», «Процедура».

Додаткова

1. Батыгин Г.С., Малинкин А.Н., Цыденкова В.Л. Преобразование концептуальной модели в систему показателей // Социальные показатели образа жизни советского общества. – М., 1980. – С. 65 – 101.
2. Лазарсфельд П. Измерение в социологии // Американская социология: перспективы, проблемы, методы. – М., 1972. – С. 134 – 149.

ТЕМА 4. ЗАПИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОТРИМАННЯ ЕМПІРИЧНИХ ДАНИХ

Концепція запитання у сучасній теорії соціологічного опитування: традиційна, тестова, індикаторна, розширена інформаційна. Функції запитання у соціологічному опитуванні: індикаторна, комунікативна, інструментальна. Логічна структура запитання. Критерії оцінки запитання. Вимоги до словесного формулювання запитання. Види запитань. Проблема відсутності відповіді і способи її вирішення.

Види і профілактика помилок, пов'язаних з порушенням логічної структури запитання: ефект навіювання, невідповідність інформованості респондента, неадекватність визначення адресату. Види і профілактика помилок при конструюванні сфери пошуку відповіді: вибір відкритої або закритої форми запитання залежно від його пізнавальних завдань.

Вимоги щодо конструкції питальника. Емпірична апробація питальника в пробному дослідженні.

Вимірювання латентних характеристик. Поняття «сензитивне запитання». Особливості формулювання запитань, що стосуються «небезпечних» або делікатних тем. Опосередковані формулювання: прийом проєкції та рутинізації. Метод «вимушеного вибору». Модель випадкової відповіді. Дослідження Н. Бредберна і С. Судмана. Метод «Кінзі».

Поняття «формат запитання». П'ятишагова процедура для розробки якісних закритих запитань. Поняття «оціночна шкала». Вербальне і графічне представлення оціночної шкали. Запитання – меню. Вибір між судженнями, що виражають установку по відношенню до певного об'єкта. Ранжування.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Брейс А. Анкетирование: Разработка опросных листов, их роль и значение при проведении рыночных исследований. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Бук, 2005. – С. 60 – 86.

2. Бутенко И.А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентами. М.: Высшая школа, 1989. – С. 59 – 65, 127 – 137.
3. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 142 – 166.
4. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К.Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С.71 – 84.
5. Лекции по методике конкретных социальных исследований / Под ред. Г.М. Андреевой. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – С. 96 – 109.
6. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К., 1996. – С. 32 – 60.
7. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 352 – 369.
8. Социологический словарь / Под ред. Г.Н. Соколовой, И.Я. Писаренко. – К., 1990. – С. 21 – 23.
9. Социологический справочник / Под ред. В.И. Воловича. – К., 1990. – С. 198 – 200.
10. Социология: Словарь-справочник. – Т.4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы «Методология», «Метод», «Методика», «Техника», «Процедура».

Додаткова

1. Балакирева О.Н. Анкета в маркетинговых исследованиях: разработка точных вопросов и критерии оценки вопросов // Маркетинг и реклама. – 1999. – №11.
2. Ключина Н. А. Причины, вызывающие отказ от ответа // Социс. – 1990. – №1. – С. 98 – 105.
3. Лютыньский Я. Вопрос как инструмент социологического исследования // Социс. – 1990. – № 1. – С. 89 – 97.
4. Мягков А.Ю. Экспериментальные стратегии диагностики и измерения искренности респондентов // Социс. – 2003. – №2. – С. 115 – 125.
5. Паниотто В.И. Качество социологической информации. – К.: Наукова думка, 1986.

ТЕМА 5. ОПИТУВАЛЬНІ МЕТОДИ У СОЦІОЛОГІЇ

Соціологічне опитування: сфера застосування, переваги і недоліки. Проблема надійності опитувальних методів. Види анкетних опитувань: порівняльний аналіз функціональних можливостей. Соціологічне інтерв'ю: призначення, специфіка і основні різновиди. Особисте і телефонне інтерв'ю: порівняння функціональних можливостей і обмежень.

Пізнавальні можливості соціометричного опитування. Міждисциплінарний характер методу. Поняття «соціометрія», «соціометричні зв'язки», «соціометричні відносини», «соціометричний метод».

Можливості застосування проєктивних методів у соціології. Їх переваги і недоліки.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Брейс А. Анкетирование: Разработка опросных листов, их роль и значение при проведении рыночных исследований. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Бук, 2005. – С. 8 – 46, 179 – 188.
2. Бутенко И.А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентами. – М.: Высшая школа, 1989. – С. 6 – 58.
3. Городяненко В.Г. Социологический практикум: Учебно-методическое пособие. – К.: Издат. центр «Академия», 1999. – 114 – 126.
4. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 112 – 127.
5. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К. Горшкова и Ф.Э. Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С. 84 – 99.
6. Лекции по методике конкретных социальных исследований / Под ред. Г.М. Андреевой. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – С. 93 – 174.
7. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К., 1996. – С. 14 – 23.
8. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 369 – 383, 319 – 411.

9. Социология: Словарь-справочник. – Т.4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы «Опрос», «Анкетирование», «Интервью», «Социометрия».

Додаткова

1. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 391 – 414.
2. Социологический справочник. – К.: Политиздат Украины, 1993.
3. Соціологія: Підручник / За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2004. – С. 257 – 275.
4. Соціологія: Підручник для студ. вузів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – С.114 – 126.

ТЕМА 6. ЯКІСНІ МЕТОДИ У СОЦІОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СФЕРИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Поняття «статистична» і «гуманітарна» традиція (парадигма) при дослідженні соціальної реальності. Пізнавальні можливості методології кількісного і якісного дослідження. Теоретичні джерела методів.

Види якісних досліджень. Стратегія і тактика якісних досліджень. Особливості побудови програми якісних досліджень. Логіка дій дослідника. Особливості польового етапу якісного дослідження. Особливості первинного аналізу даних у якісному дослідженні. Поєднання кількісного і якісного підходів у соціологічному дослідженні (Суспільство як драма. Образ «човна на алеях парку»).

Основні методи якісного дослідження. Метод аналізу ситуацій (case study) і його пізнавальні можливості. Глибинне інтерв'ю: теорія і технології. Дослідницькі можливості методу фокус-груп.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 63 – 81.

2. Дмитриева Е.В. Метод фокус-групп: проблемы подготовки, проведения, анализа // Социс. – 1999. – №8. – С. 133 – 138.
3. Малышева М.М. Количественная методология в исследовании гендерных отношений // Малышева М.М. Современный патриархат. Социально-экономическое эссе. – М.: Academia, 2001. – С. 123 – 171.
4. Монсон П. Лодка на аллеях парка. Введение в социологию. – М.: Изд-во “Весь мир”, 1995. – С.15 – 22, 47 – 53, 54 – 64, 65 – 75.
5. Прикладная социология: Учебное пособие / Под ред. Ю.С.Колесникова. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001. – С. 143 – 166.
6. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. – М.: Добросвет, 1998. – С. 80 – 101, 115 – 123.

Додаткова

1. Богомолова Н.Н., Мельникова О.Т., Фоломеева Т.В. Фокус-группа как качественный метод в прикладном социально-психологическом исследовании // Введение в практическую социальную психологию. – М., 1994.
2. Лаба Л.Я. Способы интеграции качественных и количественных методов // Социс. – №2. – 2004. – С. 124 – 129.
3. Ньюман Л. Значение методологии: три основных подхода // Социс. – 1998. – №3. – С. 122 – 134.

ТЕМА 7. МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета, завдання та рівні аналізу в соціологічному дослідженні. Методологічні вимоги до проведення аналізу. Вибір конкретних процедур та методів математико-статистичної обробки. Теоретична та емпірична типологізація. Групування, побудова і аналіз графіків. Перевірка гіпотез. Формування і аналіз підмасивів даних.

Види підсумкових документів. Наукове і практичне значення звіту. Методологічні і методичні вимоги до складання звіту. Структура звіту: обґрунтування теми і постановка проблеми, опис методики і організації дослідження, викладення результатів та їх інтерпретація, заключна частина і висновки, додатки, таблиці і графіки. Методика роботи над звітом. Особливості висновків і практичних рекомендацій у звіті. Правила цитування. Вимоги до оформлення бібліографії.

Особливості наукової статті за результатами соціологічного дослідження. Композиція статті. Назва статті, основні помилки формулювання. Історичний нарис досліджуваної проблеми. Питання взаємозв'язку гіпотез і висновків. Опис інструментарію. Аналіз концептуальних змінних. Опис об'єкта дослідження: генеральної сукупності і вибіркової процедури. Отримані результати та їх інтерпретація. Формулювання висновків. Мова і стиль наукової публікації. Допоміжний апарат публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінський А.О. Соціологія: Курс лекцій для студ. вузів. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 108 – 122.
2. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С.414 – 428.
3. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 233 – 242.
4. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К. Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – С. 142 – 195.
5. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій: Навч. пос. – К., 1996. – С. 239 – 257.
6. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. – К.: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. – С. 21 – 39.
7. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – С. 433 – 450.
8. Социология: Словарь-справочник. – Т.4: Социологическое исследование: Методы, методика, математика, статистика. – М.: Наука, 1991. – Разделы

«Кодирование», «Статистический анализ», «Факторный анализ», «Корреляционный анализ», «Отчет».

9. Соціологія: Підручник / За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2004. – С. 257 – 275.
10. Соціологія: Підручник для студ. вузів / За ред. В.Г. Городяненка – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – С. 518 – 530.

Додаткова

1. Н SPSS для Windows. Руководство пользователя. – М., 1995.
2. Социология: Учебник для вузов / Под ред.. В.Н.Лавриненко. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2000. – С. 376 – 385.
3. Социологический справочник. – К.: Политиздат Украины, 1993.
4. Опитування громадської думки. Для журналістів і політиків / Під ред. Н.В.Паніної. – К.: Інститут соціології НАН України, 1995.
5. Маршаков И.В. Система цитирования научной литературы как средство слежения за развитием науки. – М., 1988.
6. SPSS Base 7.5 для Windows. Руководство по применению. – М., 1997.

ТЕМА 8. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЖИТТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Соціологічні установи в Україні, які здійснюють теоретичні та прикладні дослідження соціальних проблем. Функції Соціологічної асоціації України. Структура і напрями досліджень Інституту соціології НАН України. Структура та функції соціологічних служб підприємств. Зміст соціологічної просвіти.

Основні напрямлення та форми використання результатів соціологічних досліджень.

Професійна етика соціолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брейс А. Анкетирование: Разработка опросных листов, их роль и значение при проведении рыночных исследований. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Бук, 2005. – С. 189 – 198.
2. Волович В. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 1 – 2. – С. 202 – 210.
3. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 414 – 428.
4. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004. – С. 438 – 452.
5. Професійний кодекс соціолога // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 1 – 2. – С. 267 – 270.
6. Статут соціологічної асоціації України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 1 – 2. – С. 258 – 267.

ПРАКТИКУМ

Тема 1. Предмет спецкурсу «Методологія і методика соціологічних досліджень»

Основні поняття: соціологічне дослідження, види соціологічних досліджень, емпіричне дослідження, прикладне дослідження, методи соціологічного дослідження, види методів, методологія соціологічного дослідження, функції методології, методика соціологічного дослідження, техніка соціологічного дослідження, процедура, типи процедур соціологічного дослідження, етапи соціологічного дослідження, банк соціологічних даних, інформація первинна та вторинна, респондент.

Структурно-логічні схеми і таблиці

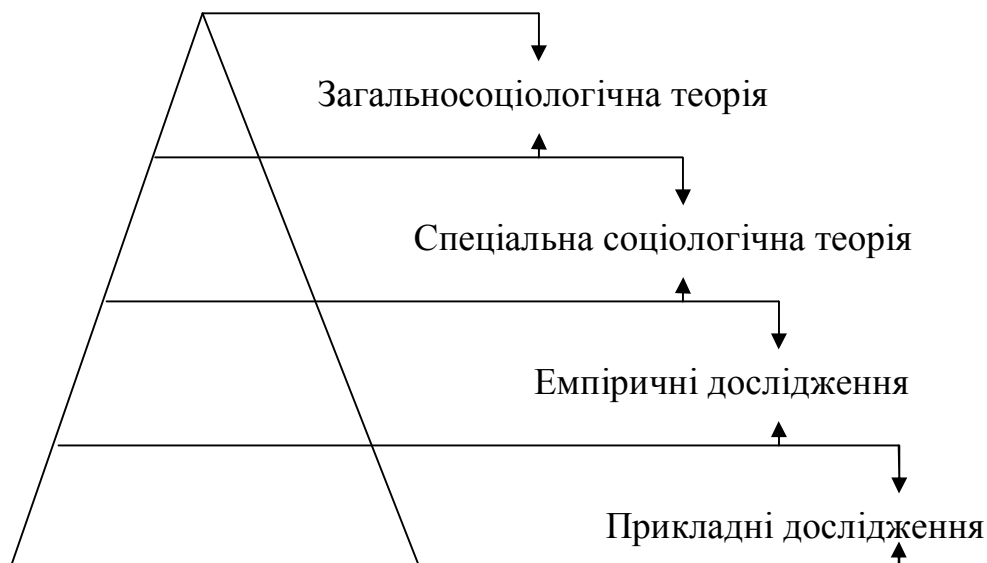
Загальна структура соціологічного дослідження

Класифікація видів соціологічних досліджень за різними критеріями

Місце конкретних соціологічних досліджень (емпіричних та прикладних) в структурі соціологічного знання:

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Методологія і методика соціологічних досліджень: проблема взаємозв'язку

Контрольні запитання:

1. Як би Ви визначили науковий статус методології і методики соціологічних досліджень?
2. Визначте місце цієї дисципліни у структурі соціологічного знання.
3. Що є об'єктом і предметом методології і методики соціологічних досліджень?
4. Яка основна функція методології у соціологічному дослідженні?
5. Що означають терміни "метод", "методика", «техніка», "процедура"?
6. У чому відмінність цих категорій і що їх об'єднує?
7. Яка основна функція методу (методів) у соціологічному дослідженні?
8. Від яких факторів залежить вибір методу (методів) у соціологічному дослідженні?

9. Якими головними методами користується соціолог під час проведення дослідження?

10. Якщо необхідно слідувати певним методам, то чи виключає це творчість дослідника, його соціологічну уяву?

11. Які є типи процедур залежно від етапів соціологічного дослідження?

12. Яких типових помилок припускається соціолог – початківець при виборі методів та процедур? Як уникнути або послабити їхній вплив?

13. Що є спільного і в чому полягає різниця між методом і технікою дослідження?

14. Чи тотожні поняття «дослідницька процедура» і «процедура дослідження»?

Етап 2. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання

Контрольні запитання:

1. Дайте розгорнуту схему класифікації соціологічних досліджень.

2. Що таке вторинний аналіз соціологічної інформації? Чим він відрізняється від первинного аналізу і для вирішення яких завдань використовується?

3. З яких основних етапів складається соціологічне дослідження? Яким чином і чому змінюється послідовність етапів соціологічного дослідження в окремих дослідницьких парадигмах?

4. За якими критеріями здійснюється структурування соціологічного дослідження? За якими ознаками окремі його етапи відрізняються одне від одного?

5. Чому на підготовчий етап витрачається зазвичай близько третини або більше всього часу?

6. Які завдання вирішуються на організаційно-підготовчий стадії дослідження?

7. Які процедури включає в себе етап підготовки соціологічної інформації до математичної обробки?

8. Що включає в себе процедура перевірки інформаційного масиву на повноту і якість?

9. Назвіть основні та допоміжні документи соціологічного дослідження.

Підсумкові контрольні завдання:

1. Нижче у алфавітному порядку подані основні аналітичні, методичні і організаційно-технічні процедури соціологічного дослідження. Впорядкуйте їх відповідно до основних вимог дослідження. Доповніть список пропущеними процедурами:

- апробація методичного інструментарію;
- верифікація гіпотез дослідження;
- впровадження результатів дослідження;
- виписка і типологізація відповідей на відкриті запитання анкети;
- кодування первинних соціологічних даних;
- обробка соціологічної інформації;
- проведення польових робіт;
- розробка інструментарію дослідження;
- розробка плану і графіку проведення дослідження;
- обчислення часових витрат на дослідження;
- укладання інструкції для анкетера (інтерв'юера);
- складання наукового звіту;
- формулювання висновків і рекомендацій за результатами досліджень.

2. У даній таблиці у лівому стовпчику містяться основні методи соціологічного дослідження, у правому – різні об'єкти дослідження. Який метод до якого об'єкту підходить найкраще?

Методи	Об'єкти
Анкетне опитування	Газетні тексти, реклама
Аналіз документів	Індивідуальні особливості свідомості
Інтерв'ю	Латентні, приховані властивості об'єктів (інтелект, творчість, знання, здібності)

Контент-аналіз	Міжособистісні, внутрішньогрупові відносини
Пресове опитування	Причинно-наслідкові зв'язки
Соціометрія	Протоколи, звіти, листи
Спостереження	Факти поведінки людей (дії, вчинки)
Тестування	Факти свідомості (думки, настрої, оцінки, інтереси)
Експеримент	Ціннісні орієнтації, мотиви, установки
	Читацькі (глядацькі тощо) аудиторії

ТЕМА 2. ПРОГРАМА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні поняття: проект соціологічного дослідження, програма соціологічного дослідження, методологічна частина програми, методична частина програми, робочий план дослідження, соціальна проблема, типи соціальних проблем, наукова проблема, проблемна ситуація, об'єкт соціологічного дослідження, предмет соціологічного дослідження, теоретична модель предмету дослідження, мета і завдання соціологічного дослідження, інструментарій соціологічного дослідження, логічний аналіз основних понять, теоретична інтерпретація, структурна інтерпретація, факторна інтерпретація, емпірична інтерпретація (операціоналізація), гіпотеза у соціологічному дослідженні, види гіпотез, стратегічний план дослідження.

Основні положення

Програма – це викладення основних завдань дослідження і передумов їх вирішення. Основний розділ програми – теоретичний. Він починається з визначення:

1. Мета дослідження. В основі дослідження лежить проблема, як сфера ускладнень; предметний аспект проблеми – це певне соціальне завдання; гносеологічний аспект – усвідомлення будь-якої потреби і способів її вирішення.

Об'єкт дослідження – сфера соціальної дійсності (соціальний процес, сфера життя, спільність), що містить проблему.

Предмет дослідження – значущі сторони об'єкта, які підлягають вивченню. Як правило, предмет фіксується у основному теоретичному понятті і включається у формулювання теми дослідження.

Описати проблемну ситуацію допомагають попередні або розвідувальні дослідження – інтерв'ю, аналіз статистики і документів, думки експертів.

Конкретні межі дослідження встановлюються шляхом формулювання мети і завдань дослідження.

2. Визначення та інтерпретації теоретичних понять, що включають:

- співвіднесення поняття з теоретичною системою (вибір теорії, яка описує явище);
- досягнення однозначності у розумінні (складання тезаурусу);
- досягнення точності поняття (специфікація понять і визначення нових).

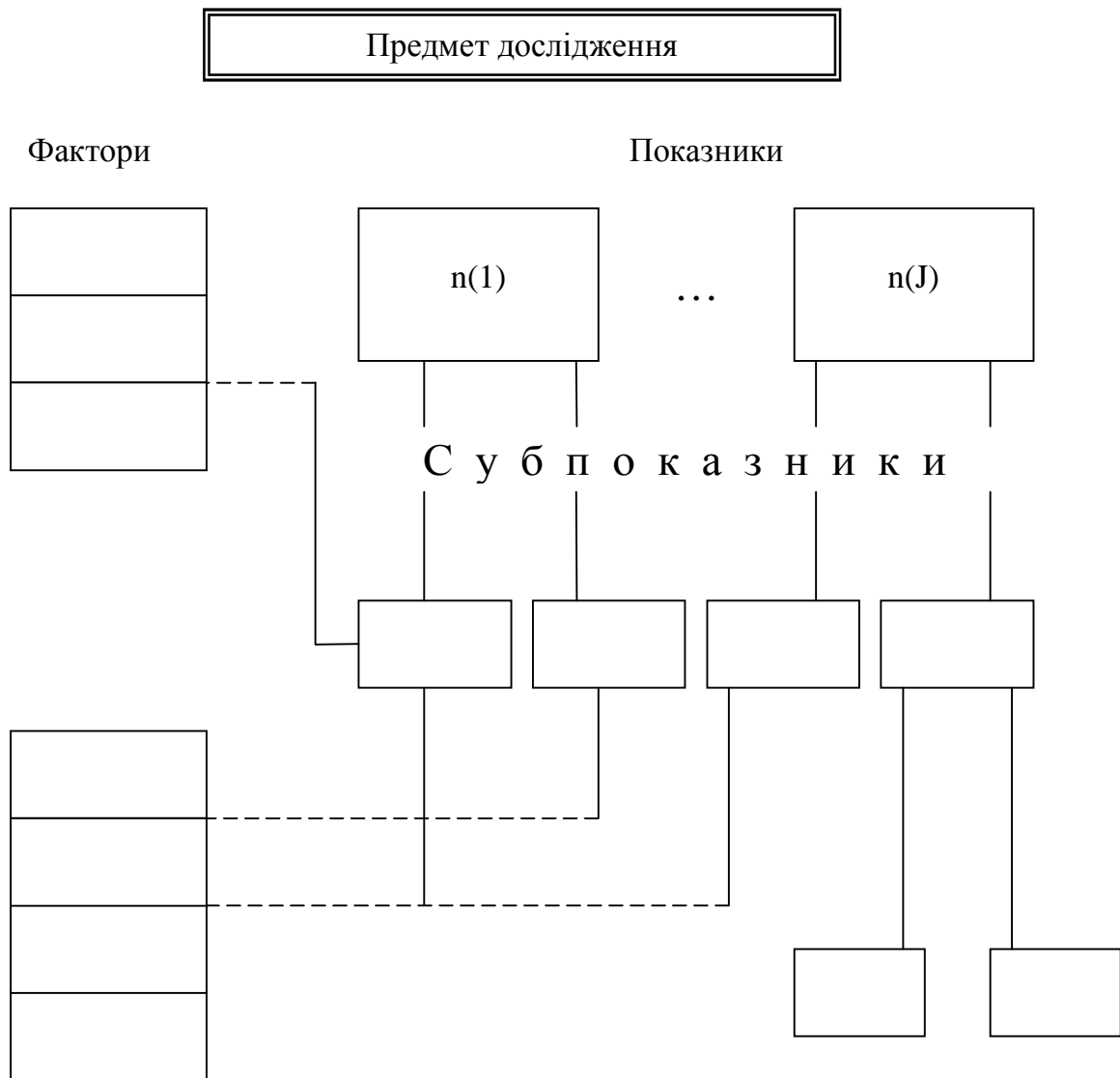
3. Емпіричної інтерпретації понять, що включає перехід від теоретичних конструктів до емпірично фіксованих процесів. У процесі емпіричної інтерпретації понять відбувається конкретизація теоретичного поняття в різних аспектах прояву досліджуваного об'єкту за схемою ПОНЯТТЯ – ПОКАЗНИК – ІНДИКАТОР – (ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ – ІНСТРУМЕНТ).

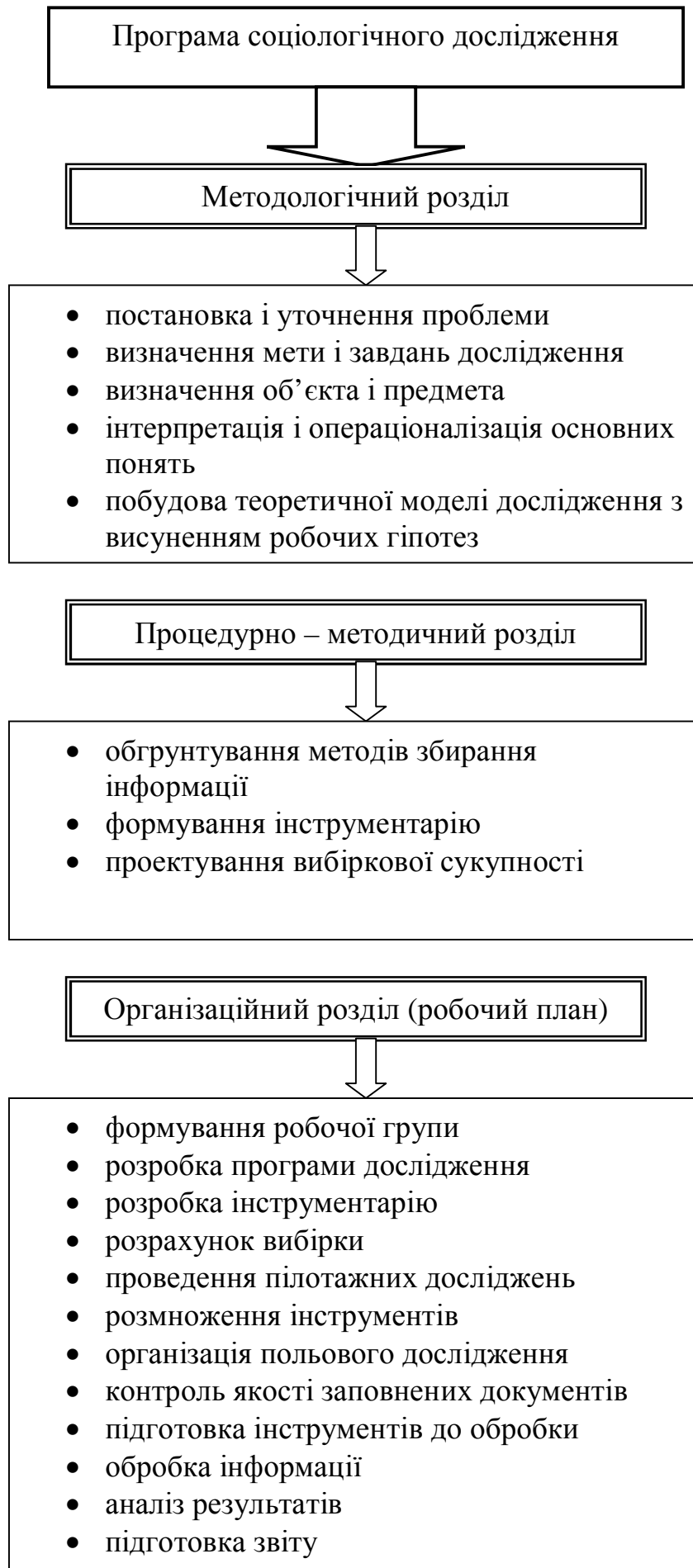
4. Побудови моделі – це системний опис сутнісних сторін предмету дослідження, який охоплює фактори, що впливають на його функцію. Основою для побудови моделі є теоретичні уявлення, висновки попередніх досліджень. Окремі елементи вводяться у модель у формі гіпотез або припущень.

Гіпотези можуть бути пояснювальними (інтерес до соціології визначається майбутньою спеціальністю студента), описовими (не всі студенти прагнуть вивчати соціологію) і детермінуючими (активність на семінарах впливає на оцінку на екзамені). Гіпотези мають відображати спадкоємність у розвитку наукового знання, не суперечити фактам науки і перевірятися засобами даного дослідження.

На основі теоретичної моделі розробляється робоча модель, при цьому із теоретичної моделі виключають фактори, не характерні для конкретного об'єкта.

Структурно-логічні схеми

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Програма соціологічного дослідження як стратегічний документ

Контрольні запитання:

1. Що таке стратегія соціологічного дослідження?
2. Якими особливостями характеризується дослідницька стратегія?
3. Що є вихідним пунктом розробки стратегії соціологічного дослідження?
4. Які основні етапи включає в себе розробка стратегії соціологічного дослідження?
5. Які функції виконують окремі частини програми соціологічного дослідження?
6. Якими можуть бути наслідки «безпрограмних» досліджень?

Етап 2. Теоретико – методологічні засади соціологічного дослідження

Контрольні запитання:

1. Що таке проблемна ситуація? Чим вона відрізняється від понять «соціальна проблема» і «проблема дослідження»?
2. Які існують методи виявлення соціальних проблем?
3. Які основні етапи і правила переводу проблемної ситуації у дослідницьку проблему?
5. Чим обумовлено зміст мети дослідження і у чому полягає її відмінність від дослідницької теми?
6. Звідки виводяться змістовні завдання дослідження?
7. Що таке об'єкт дослідження?
8. Чим відрізняється теоретичний об'єкт дослідження від емпіричного?

Етап 3. Логічний аналіз предмету дослідження

Контрольні запитання:

1. Навіщо потрібен аналіз основних понять у програмі соціологічного дослідження?
2. Що таке теоретична інтерпретація понять і навіщо вона потрібна?

3. Що означають поняття «структурна інтерпретація» та «факторна інтерпретація»?

3. Що таке операціоналізація понять і які функції даної аналітичної процедури у дослідженні?

4. Як пов'язані операціональні поняття і змінні соціологічного дослідження і чим обумовлений їх вибір?

5. Які види змінних лежать в основі побудови пояснювальної моделі дослідження?

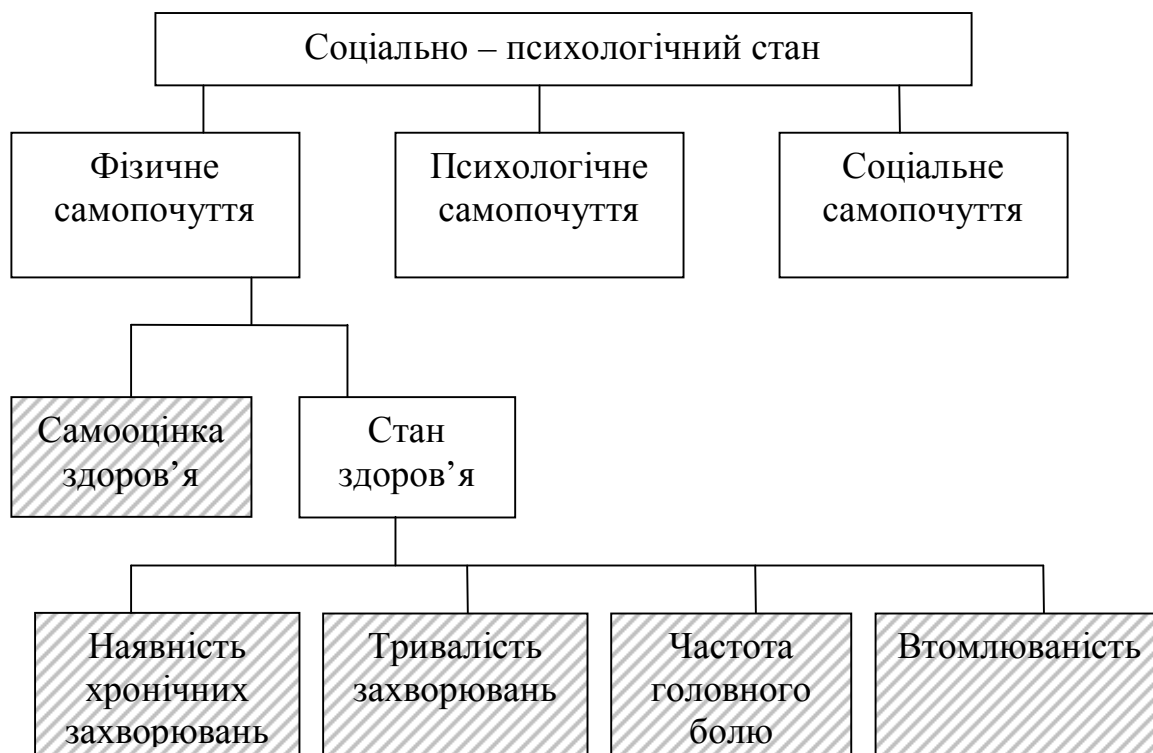
6. Яка логічна структура гіпотези у соціологічному дослідженні?

7. Що складає зміст гіпотези – причини і гіпотези – наслідку?

Практичне завдання

Користуючись структурно-логічною схемою предмету дослідження, необхідно здійснити структурну, факторну і емпіричну інтерпретацію поняття «професійні орієнтації» студентської молоді.

Нижче (як приклад) ілюструється схематична конкретизація показників «фізичного самопочуття» постраждалих на аварії ЧАЕС.

Нижній ряд субпоказників (заштриховані) розглядають у програмі як індикатори, що безпосередньо трансформуються у запитання анкети.

1. Як Ви оцінюєте стан здоров'я в цілому?
2. Чи є у Вас хронічні захворювання?
3. Скільки днів за останні 12 місяців Ви хворіли так, що доводилося брати бюлетень чи дотримуватися постільного режиму?
4. Чи часто у Вас буває головний біль?
5. Який фізичний стан у Вас буває найчастіше? 5а – вранці 5б – ввечері.

Приблизна тематика для розробки студентських програм соціологічного дослідження

1. Матеріальне становище сучасного студентства.
2. Ставлення студентів до своєї майбутньої професії.
3. Взаємозв'язок навчання і спорту у студентів СумДПУ ім. А.С.Макаренка.
4. Дослідження думок студентів щодо питань сучасного політичного життя в Україні.
5. Дослідження соціально – психологічного клімату у студентській групі.
6. Соціальні проблеми студентського гуртожитку.
7. Ставлення студентів до навчального курсу «Х».
8. Ставлення студентів до позанавчальної діяльності у ВНЗ.
9. Фактори здоров'я студентської молоді.
10. Мотивація студентів різних періодів навчання.
11. Поведінкова типологія студентської групи.
12. Студенти про імідж державних і недержавних ВНЗ.
13. Дослідження факторів здорового способу життя студентської молоді.
14. Післявузівські очікування студентської молоді.
15. Професійна спрямованість студентів СумДПУ ім. А.С.Макаренка.
16. Життєві та професійні орієнтації студентської молоді.
17. Зворотній бік освіти: «тіньові» відносини у ВНЗ.

18. Моральні орієнтації і соціальна активність студентської молоді.
19. Комп'ютер як цінність у свідомості студентської молоді.
20. Образ Європи і ціннісні орієнтації на Європу та Америку серед студентської молоді.
21. Образ професійного і статусного майбутнього у свідомості студентської молоді.
22. Ставлення студентської молоді до багатства і багатих.
23. Політична реклама і політична поведінка студентської молоді.
24. Соціальні причини розповсюдження ідеї громадянського шлюбу в Україні.
25. Типи сексуальної поведінки студентської молоді.

ТЕМА 3. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ВИМІРЮВАННЯ

Основні поняття: вимірювання, квантифікація соціальних явищ, показники, індикатори, змінна, рівні вимірювання, шкала, шкалування, техніка шкалування, номінальна шкала, альтернативні та варіантні номінальні шкали, порядкова шкала, метрична (інтервальна) шкала, надійність вимірювального інструменту, валідність вимірювального інструменту, критерії надійності, критерії валідності, точність вимірювання, перетворення шкал, вибірка сукупність, генеральна сукупність, репрезентативність вибірки, випадкова вибірка, цілеспрямована вибірка, систематична вибірка, гніздова вибірка, стратифікована вибірка, квотна вибірка, метод «основного масиву», одноступенева вибірка, багатоступенева вибірка, обсяг вибіркової сукупності.

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Перехід від визначення предмета дослідження до його вимірювання. Показники та індикатори

Контрольні запитання:

1. Які ознаки об'єкта і предмета дослідження підлягають операціоналізації і чим відрізняються операціональні поняття від концептуальних?

2. Як пов'язані операціональні поняття і змінні соціологічного дослідження і чим обумовлений їх вибір?
3. Які види змінних лежать в основі побудови пояснювальної моделі дослідження.
4. Що складає зміст показника дослідження і яка природа його зв'язку з дослідницькою змінною?
5. Чим за своїм змістом відрізняється показник дослідження від індикатора?
6. Як вибір вимірювальної шкали залежить від змінної дослідження?

Етап 2. Типи і види соціологічних шкал. Способи перевірки соціологічних шкал на надійність вимірювання

Контрольні запитання:

- 1.Що означає правило «єдиного принципу» стосовно процесу конструювання соціологічних шкал?
2. Наведіть приклади неповних і незбалансованих шкал.
3. Подумайте, що необхідно зробити для забезпечення максимального переліку відповідей у номінальних шкалах? Наприклад, при з'ясуванні мотивів поведінки або аргументації індивідуальних думок респондентів.
4. Сформулюйте правило «неперетинаючих засад». Наведіть приклади, які свідчать про порушення цієї нормативної вимоги у шкалах номінального, рангового та інтервального типу.
5. Які основні методи контролю за дотриманням даного правила шкалування і попередження можливих помилок?

Етап 3. Вибірковий метод у соціологічному дослідженні

Контрольні запитання:

1. Що забезпечує застосування вибіркового методу у соціологічному дослідженні?
2. Що таке вибірка і чому необхідна її репрезентативність?
3. Що таке генеральна сукупність і як пов'язана з нею вибіркова сукупність?

4. Які помилки вибірки Ви знаєте?

5. Як розраховується обсяг вибіркової сукупності?

6. Якою є процедура побудови випадкової вибірки і від чого залежить її достовірність?

7. У яких випадках застосовується квотна вибірка і в чому її переваги перед випадковою вибіркою?

Практичне завдання

Аналіз різноманітних анкет (розроблених студентами попередніх курсів) на предмет з'ясування типів і видів запропонованих шкал і виявлення можливих помилок при їх конструюванні.

ТЕМА 4. ЗАПИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОТРИМАННЯ ЕМПІРИЧНИХ ДАНИХ

Основні поняття: соціологічне запитання, концепції соціологічного запитання, функції соціологічного запитання, логічна структура соціологічного запитання, змістові запитання, функціональні запитання, фактографічні запитання, контактні запитання, запитання – фільтри, прямі запитання, непрямі запитання, запитання текстові, графічні, схематичні, табличні, запитання – ілюстрації, сензитивні запитання, запитання – меню, відкриті і закриті запитання, напівзакриті запитання, проєктивні запитання, формат запитання, оціночна шкала (вербальна і графічна), ранжування.

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Соціологічне запитання як дослідницький інструмент. Структура запитання

Контрольні запитання:

1. Що таке соціологічне запитання? Які існують концепції соціологічного запитання у сучасній соціології?
2. У чому полягає функціональне призначення запитань анкети?
3. Які існують підстави класифікації соціологічних запитань?

4. Які основні компоненти складають структуру соціологічних запитань?
5. Які основні типи запитань за різними ознаками їх побудови Ви знаєте?
6. Що таке сенситивне запитання?
7. Які Ви знаєте прийоми конструювання запитань у сенситивних ситуаціях?
8. Які типові помилки при формулюванні запитань? Назвіть способи їх запобігання.
9. Що представляють собою основні стереотипи психології респондентів, які необхідно врахувати при формулюванні соціологічних запитань?
10. Наведіть приклади основних типів запитань за різними ознаками їх будови.

Етап 2. Технології розроблення точних запитань і загальні критерії їх оцінки

Контрольні запитання:

1. Сформулюйте основні вимоги до конструювання запитань.
2. Що є основним джерелом помилок при конструюванні запитань?
3. За якими критеріями відбувається оцінка запитань?
4. Назвіть типові помилки при формулюванні запитань та способи їх подолання.
5. Що таке оцінювальне запитання і яким чином здійснюється перевірка його на якість?
6. Якими є критерії якості відкритих запитань?
7. Які існують варіанти для забезпечення респондентові права ухилятися від відповіді і коли потрібно їх використовувати?
8. Які існують логічні задачі при постановці соціологічних запитань?
9. Що таке запитання на знання і як оцінити його якість?
10. Що таке фактографічне запитання? Як перевірити його за критеріями якості?
11. Яким чином можна перевірити повноту варіантів відповідей?

Практичне завдання

Здійснити аналіз анкет, розроблених студентами попередніх курсів, на предмет оцінювання якості запропонованих в цих анкетах запитань і виявлення помилок.

ТЕМА 5. ОПИТУВАЛЬНІ МЕТОДИ У СОЦІОЛОГІЇ

Основні поняття: опитування, поштові опитування, телефонні опитування, анкетне опитування, анкета соціологічна, анкетер, соціометричне опитування, індивідуальне опитування (face-to-face), моніторингове опитування, експрес-опитування, соціологічне інтерв'ю, вільне інтерв'ю, глибинне інтерв'ю, стандартизоване інтерв'ю, фокусоване групове інтерв'ю, інтерв'юер, технічні засоби збирання інформації.

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Різновиди соціологічних опитувань

Контрольні запитання:

1. Яке призначення методу опитування?
2. Які вимоги до обстановки проведення опитування?
3. У яких сферах опитування є провідним методом? За яких умов воно може виявитися найефективнішим?
4. Які є основні нормативні вимоги до використання методу опитування?
5. Які є типові помилки і складності у проведенні опитування та його різновидів?
6. У чому полягає сутність обмежень при застосуванні методу опитування? До чого це зобов'язує соціолога?
7. У чому полягає специфіка опитування громадської думки?
8. Хто такий респондент і яка його роль у соціологічному опитуванні?
9. За якою функціональною ознакою респонденти поділяються на дві категорії?

10. Чому телефонні опитування в Україні поширені значно менше, ніж у розвинених західних країнах?

11. У чому полягають особливості моніторингових соціологічних опитувань?

12. Чому в масових опитуваннях громадської думки рідко використовують поштові опитування?

13. Яка сутність та особливості застосування соціометричних опитувань?

14. Яке призначення соціометричної процедури?

15. На основі яких даних будується соціометрична матриця і які способи побудови на її основі соціограм?

Етап 2. Анкетне опитування: специфіка, переваги і недоліки методу

Контрольні запитання:

1. У чому полягає специфіка анкетного опитування?

2. Де найчастіше соціологи використовують цей метод збирання інформації?

3. Яка інформація збирається за допомогою методу анкетування?

4. Які існують різновиди анкетування?

5. Що таке анкета і яка її основна функція?

6. Якою є структура анкети? Дайте загальну характеристику основних елементів у структурі анкети.

7. Які переваги і недоліки анкети як вимірювального інструменту і які особливості її будови?

8. Який зв'язок запитань анкети із завданнями та гіпотезами програми дослідження?

9. Які якості має демонструвати анкетер у своїй професійній діяльності?

Етап 3. Інтерв'ю як різновид опитування

Контрольні запитання:

1. У чому полягає специфіка інтерв'ю як усного виду опитування?

2. Які існують різновиди інтерв'ю? Дайте коротку характеристику кожному.

3. Чим відрізняються так звані «м'яке» і «жорстке» інтерв'ю?
4. Від чого залежить ефективність інтерв'ювання?
5. Які існують способи реєстрації даних інтерв'ю?
6. Які найбільш поширені у сучасній соціології сфери застосування цього методу?
7. У чому виявляється ефект інтерв'юера у соціологічному опитуванні? Якими є профілактичні засоби цього негативного явища?
8. Які якості повинен мати інтерв'юер?
9. Чим обумовлено підвищення глибини змісту оцінок за допомогою методу інтерв'ю порівняно з методом анкетного опитування?
10. Які основні принципи організації та проведення контролю за якістю роботи інтерв'юера?

Контрольні завдання

Завдання 1

При вивченні ефективності наукової роботи студентів була висунута гіпотеза про те, що особистість наукового керівника, його професійні знання і досвід мають вирішальний вплив на якість студентських наукових робіт і на процес творчого формування майбутніх спеціалістів.

а) Чи можливо використання методу опитування для підтвердження або спростування даної гіпотези? Обґрунтуйте свою відповідь.

б) Які види опитування можуть бути використані з найбільшою ефективністю в даній ситуації? Обґрунтуйте їх застосування.

в) Якого роду інформація може бути отримана для використання опитувальних методів у даному випадку?

Завдання 2

Порівняйте три опитувальних методи за вказаними показниками. Дані занесіть у таблицю:

<i>Показники</i>	Можливості методів (високі, середні, низькі)		
	Особисте інтерв'ю	Поштове опитування	Телефонне інтерв'ю
1	2	3	4
Оперативність дослідження			
Кошторис дослідження			
Забезпечення репрезентативності			
Забезпечення анонімності			
Усунення «ефекту третіх осіб»			
Подолання ситуації «немає відповіді»			
Подолання ситуації «відмова від співробітництва»			
Подолання «проблеми зустрічі» з респондентом			
Усунення впливу інтерв'юера			
Охоплення об'єктів, надто віддалених одне від одного			
Наявність «делікатних» запитань			
Наявність «гострих» запитань			
Наявність «нудних» запитань			
Забезпечення щирості відповідей			
Дозволена довжина питальника			
Дозволена довжина запитання			

ТЕМА 6. ЯКІСНІ МЕТОДИ У СОЦІОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СФЕРИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Основні поняття: якісні методи, кількісні методи, біографічний метод, різновиди біографічного методу, нестандартизоване (неформалізоване) інтерв'ю, фокусоване інтерв'ю, нарративне інтерв'ю, метод фокус-груп, метод case study, модератор, типи модераторів, путівник (гайд, сценарій, план обговорення), колективна соціодинаміка, групова взаємодія, конструктивні ролі респондентів, деструктивні ролі респондентів.

Структурні схеми та таблиці:

Співставлення кількісних і якісних методів соціологічних досліджень

№ пп	Основа порівняння	Кількісні методи	Якісні методи
1.	Мета застосування	Пояснити причин досліджуваного явища	Зрозуміти досліджуване явище (випадок, процес)
2.	Дослідницькі завдання	а) виміряти параметри явища; б) встановити взаємозв'язки між окремими параметрами	а) виявити загальну картину явища; б) концептуалізувати явище, інтерпретувати його
3.	Позиція дослідника	«Сторонній» спостерігач	«Співчутливий» учасник
4.	Дослідницькі гіпотези формуються	До початку збирання даних	У процесі оволодіння даними
5.	Дослідницькі інструменти	а) розробляються до польового етапу; б) формалізовані, багато в чому однакові для всіх дослідників	а) визначаються як до польового етапу, так і в його процесі; б) неформалізовані, відображають індивідуальний дослідницький досвід
6.	Дослідницькі завдання	Стандартизовані; передбачається їх дублювання	Менш стандартизовані; дублюються рідко
7.	Одиниці аналізу	Факти, висловлювання, оцінки, факти свідомості і поведінки	Суб'єктивні значення фактів для індивіда
8.	Дані дослідження представляються у різних видах	Статистичні розподіли, шкальні показники, індекси тощо.	Висловлювання, документи, інтелектуальні продукти стенограм, аудіо- та відеозаписи, групові дискусії тощо.
9.	Стиль дослідження	«Жорсткий»	«М'який»

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Проблема взаємодії кількісних і якісних методів

Контрольні запитання:

1. У чому полягає відмінність між позитивістським та інтерпретативним підходами до дослідження соціальної реальності?
2. Як впливає інтерпретативна парадигма на розуміння соціальної поведінки, соціальної дії та соціальної ролі?
3. У чому полягає дослідницька стратегія якісного дослідження?
4. Що таке якісне дослідження?
5. Коли краще застосовувати кількісні, а коли якісні методи соціологічного дослідження?
6. У чому полягають переваги і обмеження кількісних методів у соціології?
7. Які фактори впливають на вибір методу дослідження соціальної реальності?

Етап 2. Якісні методи та основні сфери їх застосування

Контрольні запитання:

1. Які основні методи якісного дослідження Ви знаєте?
2. Чим відрізняється глибинне інтерв'ю від простої бесіди?
3. Які характерні ознаки методу аналізу ситуацій?
4. Які дослідницькі і педагогічні можливості методу case study?
5. Які причини ренесансу біографічних досліджень у соціології?

Етап 3. Дослідницькі можливості методу фокус-груп

Контрольні запитання:

1. Які основні характеристики методу фокус-груп?
2. У чому полягають пізнавальні можливості методу фокус-груп?
3. За якими правилами відбувається підбір учасників фокус-групи і які прийоми використовуються для організації групової дискусії?
4. Які переваги і вади даного методу порівняно з іншими методами соціологічного дослідження?

5. Як метод фокус-груп співвідноситься з іншими методами соціологічних і маркетингових досліджень?

6. Як відбувається процес взаємодії учасників фокус-групи? Опишіть їх соціальні ролі.

Словник деяких соціологічних термінів

Кейс-стаді (case study) – якісний метод, спрямований на вивчення окремої спільноти, унікального об'єкту у сукупності його взаємозв'язків. Буквально перекладається як «дослідження випадку». Об'єктом частіше буває замкнена спільнота, важкодоступна для аналізу іншими методами.

Модератор (буквально перекладається як «той, хто регулює») – спеціаліст, який проводить фокус-групове дослідження, регулює його перебіг, сприяє груповій взаємодії.

Фокус-група – якісний метод збирання соціологічної інформації у однорідних групах, який має фокус обговорення, за участі ведучого, заснований на принципах групової динаміки.

Контрольні завдання

Завдання 1

А. Гольдман і С. Макдональд у своєму підручнику з методики фокус-груп наводять приклад, який показує різницю у специфіці кількісних і якісних методів при проведенні маркетингового дослідження.

А. Кількісне дослідження. Результати опитування.

Запитання: Чому Ви віддаєте перевагу – яблучному пирогу чи шоколадному кексу (% до кількості опитаних)?

Яблучний пиріг – 26%.

Шоколадний кекс – 22%.

І те, і інше – 43%.

Важко сказати – 9%.

Б. Якісне дослідження. Обговорення на фокус-групі.

Запитання: Чому Ви віддаєте перевагу – яблучному пирогу чи шоколадному кексу?

Відповідь: Я не знаю. Я люблю і те, і інше.

Запитання: Добре, якщо Вам треба взяти щось одне, то що це буде?
Подумайте.

Відповідь: Звичайно, пироги різняться. Якщо у мене буде можливість взяти яблучний пиріг моєї мами, то я віддам йому перевагу перед будь-яким шоколадним кексом. Якщо ж необхідно взяти який-небудь яблучний пиріг, то я точно не знаю.

Запитання: Від чого ще може залежати Ваш вибір?

Відповідь: Наприклад, це залежить від того, що я їм за обідом. Якщо у мене повний обід, я думаю, що візьму яблучний пиріг. Яблучний пиріг – це великий делікатес у нашій сім'ї. Але якщо на обід я їв щось легке, на зразок риби, то краще узяти кекс. Якщо холодно, я не відмовлюсь від шоколадного кексу.

- 1) Як Ви прокоментуєте різницю в отриманих даних?
- 2) З якими даними зручніше працювати виробнику даних продуктів?
- 3) З якими даними зручніше працювати агентству, яке рекламує ці товари?

Завдання 2

Проаналізуйте, дослідження яких проблем доцільно здійснювати:

- а) кількісними методами;
- б) якісними методами;
- в) поєднанням і тих, і інших.

Завдання 3

Продумайте і підготуйте сценарій засідання фокус-групи за темою «Чому я студент цього факультету». Які основні елементи повинні бути відображені у путівнику? Які ключові питання треба поставити учасникам?

Завдання 4

Під час проведення засідання фокус-групи модератор може зіткнутися з такими деструктивними типами поведінки респондентів, як:

1. «Антагоніст» – висловлює критичну точку зору з будь-якого обговорюваного питання. «Рациональний антагоніст» демонструє негативне ставлення у стриманій і аргументованій манері, а «агресивний антагоніст» кидає виклик ведучому тим, що ставить складні питання, які виходять за межі необхідних знань або заперечують саму доцільність дослідження.

2. «Домінатор» – дуже наполегливий, схильний до тривалих виступів, прагне бути першим. Його мета полягає у демонстрації себе, а не у взаємодії з іншими.

3. «Базікало» – протистоїть модератору, висловлює думки надто абстрактно і загально, дуже часто невдало. Зазвичай ілюструє свою точку зору тим, що посилається на свій досвід або на минулі часи, тобто його аргументи часто практично не мають відношення до обговорюваних питань.

Які методичні прийоми дозволяють нейтралізувати ці деструктивні типи поведінки і налагодити нормальну роботу групи?

ТЕМА 7. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПІДГОТОВКА ЗВІТУ

Основні поняття: опрацювання соціологічної інформації, узагальнення соціологічної інформації, інтерпретація отриманої інформації, кодування соціологічної інформації, групування даних, одновимірна таблиця, двовимірна таблиця, кореляційний аналіз, коефіцієнт кореляції Пірсона, підсумковий документ аналізу соціологічної інформації, види підсумкових документів, банк соціологічних даних, соціальне прогнозування, ефективність соціологічних досліджень.

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Обробка і аналіз отриманих даних

Контрольні запитання:

1. Що таке дані у соціології?
2. Які типи групування використовуються у соціологічному дослідженні?

3. Через посередництво яких графічних способів представляються емпіричні соціологічні дані?
4. У чому полягає сутність кореляційного аналізу?
5. Що таке факторний аналіз?
6. Який метод застосовується для аналізу відповідей на відкриті запитання?
7. Які є системи кодування запитань в анкеті? На якому етапі дослідження кодуються запитання?
8. У яких випадках здійснюється тільки ручна обробка анкет?
9. Що означає перевірка анкет на точність відповідей, повноту і якість заповнення?
10. Яка послідовність підготовки і обробки на ЕОМ відкритих і закритих запитань?
11. На якому етапі дослідження розпочинається розробка практичних рекомендацій за підсумками дослідження?

Етап 2. Види підсумкових документів

Контрольні запитання:

1. Які основні види підсумкових документів ви знаєте?
2. Чим характеризується підсумковий звіт за результатами соціологічного дослідження?
3. Коли (на якому етапі дослідження) найдоцільніше розпочинати підготовку звіту? З якої процедури він розпочинається?
4. Якою є логічна схема побудови наукового звіту і в чому полягає її відмінність від логіки аналізу даних?
5. Як пов'язане складання соціологічного звіту з іншими процедурами і видами робіт в соціологічному дослідженні?
6. Які типові помилки і складності виникають у процесі підготовки звіту? Чому вони виникають і до чого може привести кожна з помилок? Чи можливо їх виправити і як саме?
7. Які основні вимоги до оформлення соціологічних таблиць?

ТЕМА 8. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЖИТТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Алгоритм самопідготовки

Етап 1. Організаційна структура соціологічної роботи в Україні

Контрольні запитання:

1. Які соціологічні установи репрезентують організаційну структуру соціології в Україні?
2. Які функції виконує Соціологічна асоціація України (САУ)?
3. Яка інституція є провідним центром соціологічної роботи в Україні. Окресліть основні напрямки її діяльності.
4. Яка структура і функції у соціологічної служби промислового підприємства?
5. З якими проблемами стикаються соціологи-прикладники на підприємствах?
6. У чому полягає функція соціологічної просвіти?

Етап 2. Професійний кодекс соціолога

Контрольні запитання:

1. За якими основними критеріями оцінюється професійність соціолога?
2. За що у процесі дослідної діяльності соціолог несе особисту відповідальність?
3. Які якості має демонструвати соціолог у наукових дискусіях та полеміці?
4. Яким вимогам мають відповідати соціологічні публікації?
5. Як повинен поводити себе соціолог у стосунках з респондентами?
6. Що має бути законом соціологічної діяльності?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Варіант 1

1. Вимірювальна частина інструментарію соціологічного дослідження, яка використовується для впорядкування і оцінки соціальної інформації – це:
 - 1.1. Анкета
 - 1.2. Шкала
 - 1.3. Код
2. Процес отримання і дослідження соціологічної інформації про соціальні явища і процеси на основі кількісних показників – це:
 - 2.1. Вимірювання
 - 2.2. Систематизація
 - 2.3. Узагальнення
3. Метод збирання інформації, який дозволяє отримати більш глибокі і точні відомості про індивідуальні особливості свідомості людей – це:
 - 3.1. Інтерв'ю
 - 3.2. Спостереження
 - 3.3. Анкетування
4. Метод виявлення міжособистісних відносин у групах і колективах за допомогою процедури вибору бажаних і відхилення небажаних партнерів для спільної діяльності – це:
 - 4.1. Опитування
 - 4.2. Спостереження
 - 4.3. Соціометрія
5. Вид повторного дослідження, під час якого здійснюється тривале періодичне дослідження однієї й тієї ж сукупності на різних стадіях її розвитку – це дослідження:
 - 5.1. Лонгітюдне
 - 5.2. Трендове
 - 5.3. Панельне

Варіант 2

1. План, у якому відображені основні етапи дослідження із зазначенням строків, фінансових витрат та затрат часу – це:
 - 1.1. Програма
 - 1.2. Проект
 - 1.3. Звіт
2. Бесіда за заздалегідь складеним планом з метою отримання соціологічних даних – це:
 - 2.1. Опитування
 - 2.2. Інтерв'ю
 - 2.3. Анкетування
3. Операція впорядкування сукупності різноманітних об'єктів за допомогою обґрунтованого критерію – це:
 - 3.1. Групування
 - 3.2. Класифікація
 - 3.3. Типологія

4. Побудований за відповідними правилами перелік запитань до респондентів, призначений для отримання інформації, необхідної для досягнення цілей, сформульованих у програмі дослідження – це:

4.1. Анкета 4.2. Інформаційний лист 4.3. Програма

5. Послідовна і взаємозалежна сукупність технічних прийомів, операцій, пов'язаних із конкретним методом – це:

5.1. Методологія 5.2. Методика 5.3. Процедура

Варіант 3

1. Документ, у якому наведено визначення об'єкта і предмета дослідження, проаналізовано проблемну ситуацію, мету, завдання та гіпотези дослідження, зроблено інтерпретацію та операціоналізацію понять, визначено методи отримання та обробки соціологічної інформації, контролю за її якістю – це:

1.1. Проект 1.2. Програма 1.3. Звіт

2. Спосіб отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їхні уподобання, мотиви діяльності, цінності, настрої та думки – це:

2.1. Опитування 2.2. Інтерв'ю 2.3. Анкетування

3. Формалізований метод інтерпретації змісту і структури текстів повідомлень мас-медіа – це:

3.1. Контент-аналіз 3.2. Експрес-аналіз 3.3. Якісний аналіз

4. Об'єднання множини елементів у сукупності за будь-якою довільно обраною ознакою – це:

4.1. Класифікація 4.2. Типологія 4.3. Групування

5. Певна соціальна реальність, яка потребує цілеспрямованого вивчення – це:

5.1. Предмет дослідження 5.2. Об'єкт дослідження 5.3. Генеральна сукупність

Варіант 4

1. Об'єднання елементів у сукупність на основі системоутворювальних ознак і встановленого суттєвого зв'язку між ними – це:

1.1. Типологія 1.2. Класифікація 1.3. Групування

2. Вид вибірки, при якому досліджуються не окремі респонденти, а цілі групи – це вибірка:

2.1. Квотна 2.2. Механічна 2.3. Гніздова

3. Вид повторного дослідження, під час якого здійснюється тривале періодичне спостереження одного і того ж самого соціального об'єкту – це дослідження:

3.1. Лонгітюдне 3.2. Трендове 3.3. Панельне

4. Документ, що вміщує методологічні та процедурні передумови наукового пошуку – це:

4.1. Робочий план 4.2. Програма 4.3. Аналітична записка

5. Найбільш розповсюджений кількісний спосіб збирання інформації про людську суб'єктивність: думки і почуття людей, їх установки, життєві плани тощо – це:

5.1. Анкетування 5.2. Інтерв'ю 5.3. Спостереження

Варіант 5

1. Вид вибірки, який застосовується при малочисельних гіпотетичних генеральних сукупностях:

1.1. Квотна 1.2. Доступна 1.3. Гніздова

2. Метод цілеспрямованого зорового і слухового сприйняття фактів поведінки людей – це:

2.1. Спостереження 2.2. Експеримент 2.3. Опитування

3. Форма подання результатів дослідження; як правило містить опис розділів програми дослідження, опис отриманих даних та пояснення їх – це:

3.1. Звіт 3.2. Проект 3.3. Програма

4. Метод виявлення причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними явищами завдяки внесенню цілеспрямованих змін у досліджуваний об'єкт – це:

4.1. Соціометрія 4.2. Експеримент 4.3. Спостереження

5. Життєве суспільне протиріччя, яке вимагає організації цілеспрямованих дій на його усунення – це:

5.1. Соціальна проблема 5.2. Наукова проблема 5.3. Життєва проблема

Варіант 6

1. Метод цілеспрямованого зорового і слухового сприйняття фактів поведінки людей – це:

1.1. Спостереження 1.2. Експеримент 1.3. Опитування

2. Документ, що вміщує методологічні та процедурні передумови наукового пошуку – це:

2.1. Робочий план 2.2. Програма 2.3. Аналітична записка

3. Загальна система дій дослідника, засоби організації та проведення дослідження, послідовність операцій тощо – це:

3.1. Методологія 3.2. Методика 3.3. Процедура

4. Вид повторного дослідження, при якому обстежуються одні й ті ж самі люди через однакові проміжки часу (через певну кількість років, за умов здійснення якогось соціального заходу тощо) – це дослідження:

4.1. Лонгітюдне 4.2. Трендове 4.3. Панельне

5. Характеристика вибіркової сукупності, яка означає, що склад тих, хто підлягає опитуванню, має наближатися до відповідних пропорцій у генеральній сукупності – це:

5.1. Репрезентативність 5.2. Валідність 5.3. Точність

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО АТЕСТАЦІЇ

1. Що таке соціологічне дослідження?
2. Назвіть основні етапи проведення конкретно-соціологічних досліджень.
3. Що таке соціальна проблема? Дайте визначення цього поняття.
4. Які Ви знаєте види соціологічних досліджень?
5. Методологічна частина програми конкретно-соціологічного дослідження містить у собі певні складові. Намалюйте у вигляді схеми структуру цієї частини програми і розкрийте на прикладі зміст її складників.
6. Намалюйте у вигляді схеми структуру методичної частини програми соціологічного дослідження.
7. Як пов'язані між собою об'єкт і предмет конкретно-соціологічного дослідження? Наведіть приклади такого зв'язку.
8. Розшифруйте вираз «інтерпретація та операціоналізація понять». Де і коли вживається ця процедура?
9. Дайте визначення поняття «вибірка».
10. Що таке: а) генеральна сукупність, б) вибіркова сукупність? Охарактеризуйте ці поняття.
11. Навіщо потрібна процедура вибірки в соціологічному дослідженні? Які типи вибірки Ви знаєте?
12. Як Ви розумієте поняття «репрезентативність»? Яку роль воно виконує у соціології?
13. Назвіть різновиди: а) експерименту, б) спостереження у соціології.
14. Назвіть різновиди опитування у соціології.
15. Що означає термін «метод»? Які основні методи конкретно-соціологічних досліджень Ви знаєте?
16. Що таке робочий план конкретно-соціологічного дослідження?
17. Дайте характеристику методу аналізу документів у соціології.
18. Назвіть вимоги до структури анкети та її основні елементи.

19. Які методи соціологія запозичила у природничих наук? Назвіть і опишіть їх.
20. Наведіть приклади відкритих запитань анкети.
21. Наведіть приклади закритих запитань анкети.
22. Що таке а) запитання-фільтри, б) контрольні запитання, в) прямі і опосередковані запитання?
23. Що таке сензитивні запитання і які Ви знаєте правила їх формулювання?
24. Дайте загальну характеристику основним етапам обробки емпіричних даних.
25. Які види статистичного групування на етапі обробки даних Ви знаєте?
26. Назвіть основні види підсумкових документів соціологічного дослідження?

Завдання для самостійної роботи при проведенні дослідницького практикуму

1. Виділити соціальну проблему і визначити її зміст.
2. Визначити об'єкт і предмет дослідження в межах даної проблеми, характер їх співвіднесеності.
3. Спираючись на розуміння об'єкта і предмета дослідження та їх співвіднесеності, сформулювати тему дослідження.
4. Виходячи з теми дослідження і ступеня її опрацьованості, сформулювати мету дослідження.
5. Виділити окремі складові змісту мети дослідження і на їх основі сформулювати завдання дослідження.
6. Виходячи з існуючих теоретичних знань, визначити теоретичні основи дослідження.
7. Визначити емпіричний об'єкт дослідження.
8. Обґрунтувати можливість використання теорій, які обрані у якості теоретичних засад дослідження, для пояснення даної дослідницької проблеми.

9. В межах обраних теорій сформулювати сутнісне і змістовне визначення об'єкта і предмета дослідження.

10. На основі виділених змістовних характеристик об'єкта і предмета дослідження провести операціоналізацію даних понять.

11. Виходячи з окресленої сукупності операціональних понять, обґрунтувати вибір змінних дослідження.

12. Виходячи з обраних змінних, сформулювати гіпотези-причини дослідження.

13. Для змінних, які складають зміст гіпотез-причин дослідження, сконструювати показники дослідження.

14. Виходячи зі сконструйованих показників дослідження, сформулювати гіпотези-наслідки дослідження.

15. Обґрунтувати метод вимірювання показників, які складають зміст гіпотез-наслідків дослідження.

16. Обґрунтувати метод збирання первинних даних.

17. Виходячи з показників дослідження і обраного методу збирання даних, сконструювати індикатори дослідження.

18. Обґрунтувати методи обробки і аналізу первинних даних дослідження.

19. Виходячи з обраних методів обробки і аналізу первинних даних, сконструювати шкали і індекси, необхідні для вимірювання і аналізу.

20. Виходячи зі складу обраних індикаторів і шкал, побудувати інструмент вимірювання.

21. Обґрунтувати метод побудови і розмір вибіркової сукупності дослідження.

22. Побудувати організаційну схему дослідження.

23. Провести пілотажне дослідження.

24. Ввести первинні дані у комп'ютер.

25. Здійснити обробку і аналіз первинних даних дослідження.

26. На основі аналізу даних визначити, у якій мірі підтверджуються гіпотези-висновки дослідження.

27. Виходячи з того, у якій мірі підтверджуються гіпотези-наслідки, визначити істиність або хибність основних гіпотез дослідження.

28. Дати теоретичне пояснення істиності або хибності основних гіпотез дослідження.

29. Визначити способи узагальнення і представлення результатів дослідження.

30. У разі підтвердження істиності основних гіпотез дослідження, розробити рекомендації для практичного використання результатів дослідження.

31. Написати науковий звіт за результатами дослідження, який включає теоретичне і методичне обґрунтування програми дослідження, змістовний аналіз результатів дослідження і рекомендації для практичного їх використання, пропозиції щодо подальших напрямків дослідження даної проблеми.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

Кафедра філософії і соціології

Анкета моніторингового дослідження студентів СумДПУ

Шановний колега!

Запрошуємо Вас взяти участь у обговоренні важливих для університету проблем. Для цього Вам необхідно дати відповідь на запитання цієї анкети.

Уважно ознайомтеся з кожним запитанням і можливими варіантами відповідей. Обведіть обраний Вами варіант. Якщо є необхідність, допишіть свій варіант.

Будьте уважні і не залишайте запитання без відповідей. Своє прізвище вказувати не треба.

Заздалегідь дякуємо за співпрацю.

Суми

2006

1. На якому курсі Ви навчаєтеся? _____
2. На якому факультеті? _____
3. Чим Ви керуєтеся, отримуюючи вищу освіту? (Вкажіть не більше двох головних для Вас причин):
 1. Прагненням стати високоосвіченим спеціалістом, професіоналом у своїй справі.
 2. Бажанням стати культурною людиною, інтелігентом, намаганням розвинути свої здібності.
 3. Прагненням уникнути військової служби.
 4. Бажанням пожити цікавим студентським життям.
 5. Усвідомленням того, що без диплому про вищу освіту важко чогось досягти у житті.
 6. Інші причини (напишіть) _____

4. Якою мірою Вам зараз подобається обрана спеціальність?

1. Дуже подобається.
2. Скоріше подобається.
3. Скоріше не подобається.
4. Зовсім не подобається.
5. Важко відповісти.

5. Які міркування керують Вами при відвідуванні аудиторних занять (лекцій, семінарів та ін.)? (Можна вказати декілька відповідей)

1. Це мій обов'язок як студента.
2. Прагнення отримати ґрунтовні знання.
3. Повага до викладача.
4. Висока якість лекційних і семінарських занять.
5. Суворий контроль за відвідуванням.
6. Бажання зустріти друзів і поспілкуватися з ними.
7. Жива, творча атмосфера на заняттях.

8. Інше (напишіть) _____

9. Важко сказати.

6. Для підготовки до семінарських і практичних занять Ви, як правило (вказуйте один варіант)

1. ...читаєте тільки обов'язкову літературу.

2. ...читаєте обов'язкову о додаткову літературу, рекомендовану викладачем.

3. ...намагаєтесь вивчити також самостійно підібрану літературу з теми.

4. ...обмежуєтесь конспектом лекцій або підручником.

5. ...нічого не читаю.

6. Важко сказати, буває по – різному.

7. Як Ви в цілому оцінюєте своє ставлення до навчання?

1. Вважаю, що навчаюсь із повною віддачею сил і здібностей.

2. Навчаюся в міру своїх сил і здібностей, але без особливого напруження.

3. Треба визнати, навчаюсь без особливої старанності.

4. Навчаюся аби як.

5. Інше (напишіть) _____

У якій мірі у Вас є можливість проявити себе на навчальних заняттях?

(Зазначте, будь ласка, по кожному рядку)

	На більшості занять	На меншості занять	Немає можливості
8. Відстоювати свою позицію	1	2	3
9. Вести діалог з викладачем	1	2	3
10. Давати оцінку фактам, подіям, результатам наукового пошуку	1	2	3
11. Пропонувати проблему для обговорення	1	2	3

12. Чи вважаєте Ви за необхідне змінити співвідношення аудиторних і позааудиторних занять на користь самостійної роботи?

1. Так. 2. Ні. 3. Важко сказати.

13. Який характер взаємовідносин склався у Вас із більшістю викладачів?
(Можлива тільки одна відповідь)

1. Живий особистий контакт, що сприяє взаєморозумінню.
2. Виключно формальні контакти в межах навчального процесу.
3. Взаємна напруженість, дратівливість, нерозуміння.

14. Чи є серед викладачів університету той, кого б Ви могли назвати прикладом, зразком для себе? (Можете назвати прізвище)

1. Так. 2. Ні.

15. Чи є серед викладачів університету ті, з якими у Вас стійкі творчі відносини і кого Ви могли б назвати своїми наставниками? (Якщо хочете, можете вказати прізвище)

1. Так. 2. Ні.

16. Чи можете Ви сказати, що при складанні екзамену або заліку зі сторони викладачів Ви завжди бачите об'єктивне і справедливе ставлення до себе, Ваших знань і підготовки?

1. Так. 2. Ні. 3. Важко сказати.

17. Як часто Ви стикаєтесь при складанні екзаменів і заліків з упереженим до себе ставленням зі сторони викладачів, необ'єктивністю, несправедливістю?

1. Часто. 2. Рідко. 3. Ніколи.

18. Чи є для Вас прийнятною можливість використання при складанні заліків і екзаменів так званих «неуставних відносин» (прохання друзів, знайомих, батьків тощо)?

1. Так.

2. Ні.

3. Важко сказати.

Як Ви оцінюєте якість професійної підготовки на Вашому факультеті?

(Зазначте у кожному рядку)

	Висока	Середня	Низька
19. Рівень викладання	1	2	3
20. Залучення студентів до науково – дослідницької роботи	1	2	3
21. Організація педагогічної практики, інші сфери залучення до професії	1	2	3
22. Інформованість про ситуацію на ринку праці, перспективи працевлаштування зі спеціальності	1	2	3

23. Як би Ви охарактеризували колектив своєї навчальної групи? (Можлива тільки одна відповідь)

1. Згуртований, дружні.

2. Роз'єднаний, кожний, в основному, сам по собі.

3. Важко сказати.

Чи можете Ви сказати, що у Вашій навчальній групі відбувається диференціація, розшарування студентів за такими факторами:

24. Матеріальне становище:

1. Так.

2. Ні.

25. Культурні інтереси:

1. Так.

2. Ні.

26. Соціально-професійне положення батьків:

1. Так.
2. Ні.

27. Від чого залежить престиж, авторитет студента у Вашій групі? (Можна виділити кілька варіантів)

1. Від його успіхів у навчанні.
2. Від високих моральних якостей (принциповості, готовності прийти на допомогу тощо).
3. Від його майнового стану, фінансових можливостей, наявності дорогих та елітних речей, особливого стилю.
4. Від його високої культури, ерудиції.
5. Від його оригінальності, несхожості на інших.
6. Від наявності широкого кола знайомств, потрібних зв'язків за межами університету.
7. Інших якостей (напишіть) _____

28. Більшість Ваших друзів є (можлива тільки одна відповідь):

1. Студентами Вашої навчальної групи.
2. Студентами Вашого факультету.
3. Студентами СумДПУ ім. А.С. Макаренка.
4. Студентами інших ВНЗ.
5. Мої друзі не є студентами.
6. Важко сказати.

29. Чи пишаєтеся Ви тим, що є студентом СумДПУ ім. А.С. Макаренка?

1. Так, безперечно.
2. Загалом так.
3. Загалом ні.
4. Звісно ні.
5. Важко сказати.

З якими негативними явищами Ви стикаєтесь в університеті (його гуртожитках)? (Зазначте, будь ласка, у кожному рядку)

	Дуже часто	Часто	Рідко	Ніколи
30. Шахрайство	1	2	3	4
31. Здирництво	1	2	3	4
32. Вживання наркотиків	1	2	3	4
33. Торгівля наркотиками	1	2	3	4
34. Пияцтво	1	2	3	4
35. Проституція	1	2	3	4
36. Крадіжки	1	2	3	4
37. Насилля	1	2	3	4
38. Бійки, бешкет	1	2	3	4

39. Якби Вам довелося зараз знову обирати, чи стали б Ви вступати до університету за тією ж спеціальністю?

1. Так, вступив би до університету на той же факультет.
2. Вступав би до університету на інший факультет.
3. Вступав би до інший ВНЗ.
4. Не став би взагалі отримувати вищу освіту.
5. Важко сказати.

40. Який життєвий вибір після закінчення університету здається Вам більш прийнятним? (Можлива тільки одна відповідь!)

1. Піду працювати за спеціальністю.
2. Буду шукати місце, де краще платять, не обов'язково за спеціальністю.
3. Мрію мати свій бізнес і буду прагнути до цього.
4. Буду жити, як дозволять обставини.
5. Спробую виїхати за кордон і працювати там.

6. Подбаю про другу спеціальність.

7. Вступлю до аспірантури.

8. Інше (напишіть)_____

41. У яких сферах Ви хотіли б і могли, виходячи з рівня своєї підготовки, працювати після закінчення університету? (Зазначте не більше 2-х варіантів)

1. У системі освіти (школи, гімназії тощо).

2. У системі вищої школи (університети, інститути тощо).

3. У інших сферах матеріального виробництва.

4. У органах державного управління.

5. У сфері бізнесу, підприємництва.

6. У засобах масової інформації, рекламі.

7. У правоохоронних органах (прокуратура, МВД тощо).

8. Інше (напишіть):_____

42. Який варіант працевлаштування Вас приваблює більше?

1. Більша визначеність у всьому, гарантоване працевлаштування, середня заробітна плата.

2. Значна доля ризику у вирішенні проблем зайнятості. Самостійний вихід на ринок праці з рівними шансами на успіх і невдачу.

3. Не знаю.

43. Як Ви оцінюєте перспективи свого працевлаштування після закінчення ВНЗ? (Зазначте тільки один варіант)

1. Я вже твердо знаю, де буду працювати.

2. У мене є кілька варіантів працевлаштування, але поки що без чітких гарантій.

3. Скоріше за все, після закінчення ВНЗ я буду якийсь час безробітним.

4. Ще не думав про це.

44. Для більшості людей характерний певний тип використання вільного часу. Який із запропонованих типів дозвілля характерний для Вас? (Можна виділити не більше 3-х пунктів)

1. Найчастіше це перегляд телепередач, відеофільмів, прослуховування музичних записів.

2. Читання художньої літератури.

3. Приоритет віддаю заняттям з фізичної культури, спорту.

4. Захоплююся наукою, більшу частину вільного часу віддаю читанню наукової літератури, аналізу і обговоренню наукових проблем тощо.

5. Підробляю, в тому числі займаюся комерційною діяльністю.

6. Віддаю перевагу відпочинку в кафе, на дискотеках, у нічних клубах.

7. Художня творчість (малюю, граю на музичних інструментах, беру участь у роботі художніх студій, самодіяльності тощо).

8. Мене приваблює політична діяльність.

9. Основна частина часу йде на вирішення побутових проблем.

10. Основну частину вільного часу просиджую перед комп'ютером (спілкування в мережі Internet, відеоігри тощо).

11. Інший тип основного використання вільного часу
(напишіть)_____

І на останок кілька слів про себе:

45. Ваша стаття_____

46. Вік_____

47. Яку школу Ви закінчили?

1. Традиційну середню школу.

2. Школу нового типу (гімназію, лицей).

3. Школу певного профілю, з поглибленим вивченням окремих предметів.

4. Іншу (напишіть)_____

Освіта Ваших батьків:

	Батька	Матері
	46	47
1. Неповна середня		
2. Середня		
3. Середня спеціальна		
4. Вища		

Основне місце роботи батьків:

	Батька	Матері
	48	49
1. Державне підприємство		
2. Акціонерне товариство		
3. Приватне підприємство (в тому числі сімейне), спільне з іноземними інвесторами		
4. Державний заклад освіти, науки, медицини, культури		
5. Армія, правоохоронні органи		
6. Недержавне підприємство, пов'язане з підприємництвом, комерційною, фінансовою діяльністю		
7. Індивідуальне підприємництво (вулична торгівля, послуги, посередництво тощо)		
8. Інше (напишіть)		

До якої категорії працюючих відносяться Ваші батьки?

	Батько 50	Мати 51
1. Керівник підприємства, закладу і його заступник		
2. Керівник структурного підрозділу (цеху, відділу тощо)		
3. Спеціаліст технічного, гуманітарного, економічного, медичного профілю		
4. Службовець (секретар, лаборант, касир тощо)		
5. Робітник кваліфікований		
6. Робітник некваліфікований		
7. Підприємець, комерсант		
8. Безробітний		
9. Пенсіонер		
10. Інше (напишіть)		

52. На яких умовах Ви вступили до університету?

1. На звичайних, за загальним конкурсом.
2. На комерційних.

53. Якщо Ви навчаєтесь на комерційних умовах, яку суму доводиться платити за один семестр навчання? (напишіть) _____

54. Хтоф виплачує цю суму?

1. Повністю батьки.
2. Повністю спонсори.
3. Повністю Ви.
4. Частково Ви, частково батьки або спонсори.

55. Ваша успішність:

1. Навчаюсь в основному на «відмінно».
2. На «добре» і «відмінно».
3. Іноді буває «задовільно».
4. В основному на «задовільно».

56. Ваш сімейний стан:

1. Неодружений (незаміжня).
2. Одружений (заміжня), дітей немає.
3. Одружений (заміжня), є діти.

57. Де Ви проживаєте? Якщо для Вас характерно проживання не в одному місці (наприклад, кілька днів на тиждень живете у батьків в іншому місті або селі, інший час – у гуртожитку), то можна зазначити кілька пунктів.

1. Дома з батьками.
2. У своїй квартирі.
3. У гуртожитку.
4. На квартирі.
5. У родичів.
6. Де ще (напишіть) _____

58. Як би Ви охарактеризували свій теперішній матеріальний стан? Чи живе
Ви:

1. У достатку, ні в чому собі не відмовляючи.
2. Непогано, хоча для цього доводиться витратити чимало зусиль.
3. Важко, ледве зводячи кінці з кінцями.
4. Доводиться бідувати, відмовлятися від найнеобхіднішого, економити на харчуванні.
5. Важко сказати.
6. Немає відповіді.

ЗМІСТ:

Вступ.....	3
Розділ I. Навчальна програма спецкурсу «Методологія і методика соціологічних досліджень».....	5
1. Пояснювальна записка.....	6
2. Тематичний план навчального спецкурсу.....	7
3. Зміст програми.....	8
- Тема 1. Предмет спецкурсу «Методологія і методика соціологічного дослідження».....	8
- Тема 2. Програма соціологічного дослідження.....	9
- Тема 3. Концептуалізація і створення моделі вимірювання.....	10
- Тема 4. Запитання як інструмент отримання емпіричних даних.....	11
- Тема 5. Опитувальні методи у соціології.....	13
- Тема 6. Якісні методи у соціології та основні сфери їх застосування.....	15
- Тема 7. Методи аналізу та представлення результатів соціологічного дослідження.....	16
- Тема 8. Соціологічні дослідження в житті сучасного українського соціуму.....	18
Розділ II. Практикум.....	20
Тема 1 Предмет спецкурсу «Методологія і методика соціологічних досліджень».....	20
- Тема 2. Програма соціологічного дослідження.....	25
- Тема 3. Концептуалізація і створення моделі вимірювання.....	32
- Тема 4. Запитання як інструмент отримання емпіричних даних.....	34
- Тема 5. Опитувальні методи у соціології.....	36
- Тема 6. Якісні методи у соціології та основні сфери їх застосування.....	39
- Тема 7. Методи аналізу та представлення результатів соціологічного дослідження.....	44
- Тема 8. Соціологічні дослідження в житті сучасного українського соціуму.....	46
- Тестові завдання для модульного контролю.....	47
- Контрольні запитання до атестації.....	51
- Завдання для самостійної роботи при проведенні дослідницького практикуму.....	52
Додаток.....	55

Навчальне видання

Методологія і методика соціологічних досліджень

Методичні рекомендації для студентів
соціально-гуманітарного факультету

Укладач: **Бут Любов Олексіївна**

Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **В.В. Бугаєнко**
Комп'ютерна верстка **О.Г. Корнус**

Здано в набір 1.11.06. Підписано до друку 23.11.06. Формат 60 x 84 / 16.
Гарнітура Times. Папір друк. Друк ризогр. Умовн. друк. арк. 3,9.
Обл.-вид. арк. 2,5. Тираж 100 прим. Вид. № 56.

СумДПУ імені А. С. Макаренка
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка
Зам. №